

VASE FARMACEUTICE CU UN MODEL DE CARTUȘ STIL SECESSION

de

Alexandru Pop

Într-o lucrare recentă¹, semnalăm existența câtorva vase farmaceutice de porțelan și de sticlă, aflate în posesia farmaciei DELIA din Oradea, având un tip de cartuș în formă de nișă boltită (dreptunghi terminat cu un segment de cerc) ornamentat în stil secession geometric, caracteristic sfârșitului de secol XIX și începutului de secol XX.

Dorind să examinez mai îndeaproape aceste vase, am constatat cu plăcută surprindere că în laboratorul farmaciei există un număr semnificativ de vase de porțelan și de sticlă purtând acest cartuș-emblemă, cele mai multe dintre vase fiind încă în uz, dar purtând etichete improvizate cu inscripții diferite față de cele originare².

Eleganța cartușului cât și singularitatea lui (nu l-am regăsit în alte farmacii sau muzee de istoria farmaciei) impun o notă de distincție (Foto 1) ce pare a fi fost emblematică unei respectabile farmacii urbane de la începutul secolului XX. De aceea, înainte de inventarierea vaselor vom încerca o descriere relativ detaliată a cartușului-emblemă.

Pentru început, remarcăm prezența în ornamentația cartușului a unor figuri de inspirație geometrică – dreptunghiuri, pătrate, cercuri, arce, triunghiuri – de un colorit îndrăzneț, caracteristice stilului secession austriac, abstract și static, în opoziție cu liniile ondulate, vegetativ-florale ale stilului art-nouveau, complementar, din negarea căruia s-a născut³.

În locul ritmului labil, neliniștit din art-nouveau, avem un model calm, stabil, pietrificat parcă într-o poziție hieratic-masonică, sugerând două coloane canelate ce sprijină un antablament ușor boltit în interior și având pe margini ciucuri stilizați (pătrat violet pe două dreptunghiuri portocalii oblonge și unul alb, mai jos), totul pe un fond vernil-pal.

¹ Alexandru Pop: „Inscripții și cartușuri pe vase farmaceutice orădene de la cumpăna secolelor XIX–XX“ (ms.)

² Autorul își exprimă gratitudinea față de doamnele farmacistice Olga Petrescu și Delia David care au avut bunăvoința de a-i oferi condiții optime și înțelegere pentru cercetarea vaselor în cauză, precum și doamnei farmacistice Elena Gliga pentru ajutorul direct acordat în identificarea și reabilitarea acestui patrimoniu.

³ S. Tschudi Madsen: „Art-Nouveau“, Ed. Meridiane, București, 1997.

Un cerc mare negru, discontinuu, având în exterior puncte albe în relief, conține inscripția cu litere negre tip bloc (pentru „Separanda“ literele sunt roșii), întregul ansamblu având și o eleganță sobră.

Aplicarea cartușului-ecuson atât pe vasele de porțelan cât și pe cele de sticlă s-a făcut mecanic, fiind urmată de un tratament termic („ardere“) iar inscripționarea s-a făcut ulterior, conform comenzii beneficiarului. Există chiar vase livrate fără nici o inscripționare având doar cartușul-ecuson, probabil în ideea înlocuirii celor sparte sau pentru păstrarea unor noi preparate.

În ceea ce privește firma producătoare și perioada de execuție a vaselor farmaceutice, un catalog de produse al firmei austriece „Hermann Steinbuch“ din 1923 prezintă un tip de cartuș-lemnă⁴, aproape identic cu cel din Foto 1, fondul de bază este însă albastru deschis (în loc de vernil-pal), apoi lipsește cercul negru de încadrare a inscripției iar în câteva detalii apare în plus culoarea portocalie la vasele farmaciei „Delia“. Diferențele minore între tipul de cartuș din catalog și cel de la farmacia „Delia“ pot fi puse pe seama unor seturi executate în etape diferite, sau, poate chiar la sugestia beneficiarului.

Atât tipurile de vase de sticlă cât și cele de porțelan figurează în catalogul amintit⁵.

În concluzie, se poate afirma cu suficientă certitudine, că cele 41 de vase farmaceutice din sticlă și porțelan purtând cartușul-lemnă amintit au fost produse de firma vieneză „Hermann Steinbuch“, iar ca timp, foarte probabil în perioada primelor două decenii ale secolului al XX-lea.

Înainte de inventarierea vaselor s-a procedat la o reabilitare a acestora constând din curățirea și degajarea cartușurilor parțial sau total acoperite, respectiv a inscripțiilor originare.

Din păcate, o bună parte a inscripțiilor inițiale n-au mai fost regăsite întrucât au fost răzuite înainte de aplicarea peliculei de vopsea (nitrolac în principal) cu noile denumiri. Unele vase au avut chiar două sau trei schimbări de destinație, înlăturarea peliculelor nou inscripționate fiind astfel mult îngreunată. S-au folosit trei tipuri de solvenți, după caz, în final recuperându-se frumusețea inițială a cartușelor-ecuson și a inscripțiilor originare acoperite, dar intacte.

⁴ Illustrierter Haupt-Preiskatalog von Hermann Steinbuch, vormals F. A. Wolff und Söhne, Wien 1923, Tafel I, Dekor 107. O adresă semnată de D. D. Zobel, reprezentantul firmei „Hermann Steinbuch“ la București, specifică: „Prețurile notate sunt acelea din vechiul catalog ediția 1911 și se înțeleg în coroane aur, loco Viena, exclusiv ambalaj“.

⁵ Idem, pag. 9 Fig. 13–15 ... (Flacoane de sticlă)

pag. 10 Fig. 23–25 (Borcane de sticlă)

pag. 12 Fig. 39 (Vase cilindrice de porțelan)

Înainte de a trece la prezentarea vaselor (Tabela 1 și 2), trebuie să precizăm că acestea au aparținut vechii farmaciei CRUCEA DE AUR, atestată documentar încă la 1742, după naționalizarea din aprilie 1949 purtând numele de FARMACIA Nr. 1, iar în prezent farmacia DELIA.

În fine, mai precizăm că denumirile substanțelor inscripționate pe vasele cercetate au fost căutate în farmacopeele avute la dispoziție⁶, perioada de încadrare (1873–1926) acoperind, este adevărat că prea larg, epoca stilului secesion.

VASE DE PORȚELAN ALB

25 buc. vase cilindrice cu dimensiunile:

înălțime (I) = 14 cm.

diametrul bazei (Db) = 10 cm.

diametrul cilindric (Dc) = 8,5 cm.

Dimensiunile acestea nu sunt strict constante (de exemplu înălțimea variază cu până la 3–4 mm), chiar și grosimea pereților are mici variații, ceea ce face ca tara acestora (fără capac) să oscileze în jurul greutateii de 560 gr. (± 35 gr.).

Dintre cele 25 de vase, doar 12 buc. au capacul original, de formă conică, mult aplatizat, cu trei ondulații circulare concentrice (Foto 1), restul de 13 buc. având capace improvizate sau provenind de la alte vase de porțelan.

Inscripțiile originare (tip bloc, negre) se regăsesc la 12 buc. vase (Tabela 1, a/ Inscriptii vizibile). Zece vase nu au inscripțiile originare vizibile, dar după curățire, la o lumină puternică, privind cu lupa sub un unghi adecvat, au putut fi citite urmele vechilor denumiri, redate în parantează (Tabela 1, b/Inscripții invizibile cu ochiul liber).

În sfârșit, trei vase n-au fost reabilite, păstrând etichetele improvizate cu destinația curentă: UNG.SIMPLEX, VASELINA, respectiv LANOLINA-VASELINA^{a a}.

1 buc. vas cilindric (mai mic decât celelalte) cu dimensiunile:

I = 9,5 cm., Db = 8,0 cm., Dc = 7,0 cm., cu capacul original.

Nu are nici o urmă de inscripție (Foto 2, raftul de sus, la mijloc), ceea ce ne-a condus la afirmația anterioară, că au fost livrate numai cu cartuşul-ecuson, fără inscripționare.

^a a – Dr. L. Waldenburg, dr. Carol Eduard Simon: „Handbuch der Allgemeinen und Speciellen Arzneiverordnungs – Lehre“, Berlin, 1873.

b – „Farmacopea Română“, ediția a IV-a, București, 1926.

VASE DE STICLĂ

Cu ocazia reabilitării vaselor de sticlă, s-au găsit 7 buc. sticle-flacon incolore, 7 buc. borcane (sticle cu gură largă) din sticlă incoloră și un borcan din sticlă brună, transparentă (Tabela 2).

Indiferent că e vorba de sticle-flacon sau borcane, vasele au forma de butelie ușor aplatizată, cu patru fețe, cele mari convexe, cele mici concave. Gâtul cât și dopul au fațete plane. Mare parte dintre dopuri nu sunt originare. Pe una din fețele mari se află cartușul ornamentat stil secesion cu inscripția conținutului.

Dimensiunile sticlelor, înălțimea (In), lungimea (Lg) și lățimea (It) sunt diferite și au mici variații în cadrul aceleiași grupe de mărime. Inscripțiile sunt de tip bloc, negre, iar pentru "Separanda" roșii.

Urmărind în farmacopeele din 1873, respectiv 1926 prezența substanțelor inscripționate pe vase (conform Tabelelor 1 și 2), rezultă că circa 30% din substanțele ce figurează în „Farmacopeea Română” ed. IV-a (1926) nu figurează în „Handbuch ...” (1873). Acest fapt nu se datorează introducerii unor noi substanțe active ci cu precădere schimbării formulei de administrare a substanței active cunoscute, printr-o nouă receptură.

Ornamentarea cartușului cât și inscripționarea vaselor de porțelan sau sticlă cu aceste noi denumiri este un indiciu clar asupra perioadei în care s-au fabricat acestea, situată la sfârșitul sec. XIX și începutul secolului XX.

Faptul că în „Farmacopeea Română” (1926) nu figurează preparatele UNG. (BASILIC) (Tabela 1, poz. 8), respectiv RAD.SALEP.PLV. (Tab. 2, poz. 15) acestea figurând însă în farmacopeea din 1873, confirmă cele mai sus afirmate privind perioada de fabricare a vaselor, respectiv renunțarea pe la începutul secolului XX la cele două preparate ca fiind depășite (și ca atare oportunitatea de a schimba inscripția de pe aceste vase).

Ca o ipoteză, s-ar putea ca odată cu mutarea într-un nou spațiu, sau la scurt timp după mutarea farmaciei CRUCEA DE AUR, de pe vechiul amplasament (în 1880 era în Piața Sf. Ladislau nr. 2) pe cel actual (în 1904 era str. Teieki nr. 2)⁷ să se fi achiziționat seturile noi de vase de porțelan și de sticlă din care azi au mai rămas cele 41 buc. prezentate.

Conservarea timp de aproape un secol, presărat cu vicisitudini notabile, a unui număr de 41 de vase farmaceutice cu același model de cartuș ornamentat în stil secesion, într-o farmacie orădeană, ne poate sugera o imagine a oficinei farmaciei CRUCEA DE AUR înaintea primului război mondial, reamintindu-ne totodată de istoria cu totul remarcabilă a farmaciilor orădene însă prea puțin cercetată și valorificată.

⁷ Alexandru Pop: „Farmacii publice orădene în perioada 1880–1919”, CRISIA XXVI–XXVII, p. 136, Oradea, 1997.

TABELA 1
Vase de porţelan alb

Nr. crt.	Denumirea substanţei inscripţionate	Prezenţa substanţei în farmacopee	
		1873	1926
	a) Inscriptii vizibile		
1.	BUTYR CACAO	da	da
2.	SIR CITRI	da	da
3.	SIR.RHEI	da	da
4.	SIR.SIMPLEX	da	da
5.	SYR.BALSAM.TOLUT	da	da
6.	TEREB.COMMUN	da	da
7.	UNG.ACID.BORIC	nu	da
8.	UNG.(BASILIC.)	da	nu
9.	UNG.CAMPHOR	nu	da
10.	UNG.HYDR.MIT.	nu	da
11.	UNG.SULFURAT.	da	da
12.	VASELIN.ALB.dada		
	b) Inscriptii invizibile cu ochiul liber		
1.	(AXUNG.BENZ.)	da	da
2.	(MEL.ROSAT.)	da	da
3.	(SIR.AUR.CORT.DULC.)	da	da
4.	(SIR.CODEIN)	da	da
5.	(SIR.IPECAC.)	da	da
6.	(SIR.MANNAT)	da	da
7.	(SIR.MORPH.)	da	da
8.	(SIR.OPII)	da	da
9.	(SIR.TOLU)	da	da
10.	(UNG.HYDR.BELL.)	nu	da

TABELA 2

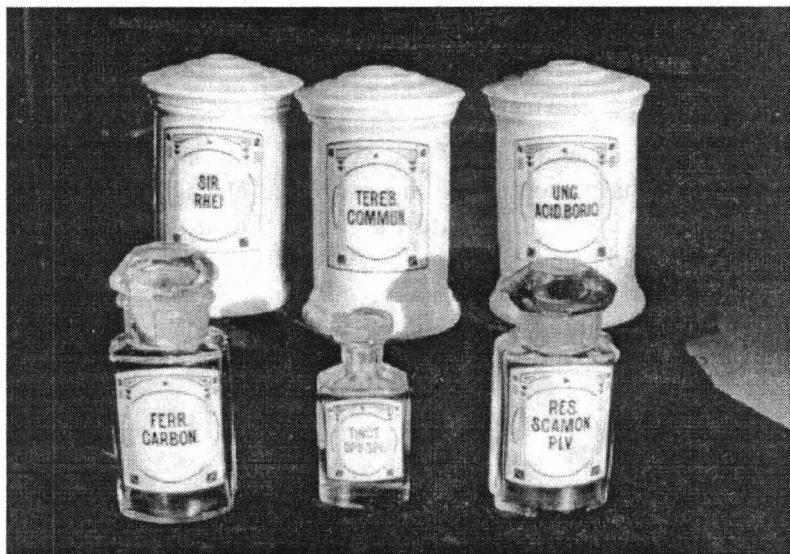
Vase de sticlă

Nr. crt.	Denumirea substanței inscripționate	Tipul vasului	Dimensiuni (cm)			Prezența substanței în farmaceutic		Observații
			În. (înălțime)	Lg. (lungime)	Lt. (lățime)	1873	1926	
1	TINCT.OPII.SPL.	flacon incolor	9,5	5,0	4,0	da	da	litere roșii (pentru SEPARANDA)
2	—	flacon incolor	9,5	5,0	4,0	—	—	eticheta actuală EUCALIPTOL
3	(OL.CARYOPH.)	flacon incolor	9,5	5,0	4,0	da	da	inscripția invizibilă
4	AETHER SULF.	flacon incolor	15,0	7,5	5,5	da	da	
5	EXTR. (COCAE) FL.	flacon incolor	15,0	7,5	5,5	nu	da	inscripția parțial invizibilă
6	EXTR.HYDRAST. CAN.FL.	flacon incolor	15,0	7,5	5,5	nu	da	
7	TINCT.COLAE	flacon incolor	15,0	7,5	5,5	nu	da	
8	—	borcan brun	10,0	6,0	4,5	—	—	litere albe, fond negru (pt. VENENA) PILOCARPIN HCL
9	CHLORAL HYDRAT	borcan incolor	10,0	5,5	4,5	da	da	litere roșii (pentru SEPARANDA)
10	CAMPH.MONOBR.	borcan incolor	11,5	6,5	5,0	nu	da	
11	FERR.CARBON	borcan incolor	11,5	6,5	5,0	da	da	
12	(NATR.IODAT)	borcan incolor	11,5	6,5	5,0	da	da	inscripție invizibilă
13	RES.SCAMON.PLV	borcan incolor	11,5	6,5	5,0	da	da	
14	ZINC SULFOCARB.	borcan incolor	11,5	6,5	5,0	da	da	
15	RAD.SALEP.PLV.	borcan incolor	12,0	6,0	5,0	da	nu	

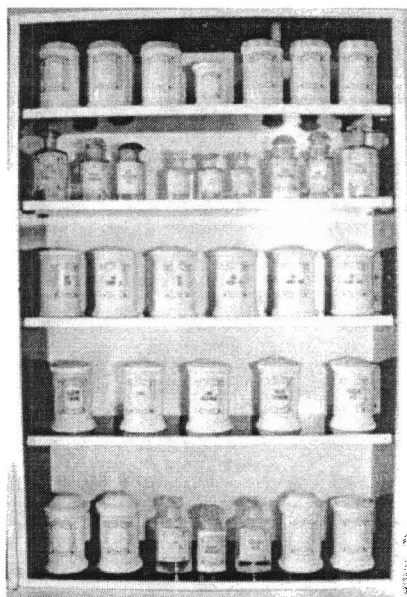
POTS DE PHARMACIE AU CARTOUCHE EN STYLE SECESSION.

- Résumé -

Dans la pharmacie „Delia“ (jadis „A la Croix d'or“) d'Oradea, on trouve encore des pots pharmaceutiques en porcelaine et en verre de provenance viennoise. On remarque la beauté du cartouche orné en style secession caractéristique au début du XXe siècle.

1. Vase de porțelan alb și de sticlă incoloră având cartușul ornamentat în stil secession.

2. Farmacia DELIA, Oradea: Vase de porțelan alb și de sticlă incoloră, reprezentând circa 80% din inventarul vaselor având același model de cartuș ornamentat în stil secession.

Fotografii realizate de Szabó Sándor